
Állami, nemzeti és vallási reprezentáció Kelet-Közép-Európában a középkor- és a kora újkorban

Hogyan jelent meg Magyarország a középkori francia, angol vagy éppen szerb forrásokban? Milyen vonatkozásai voltak magyar szempontból a Német Lovagrend működésének a XIII. század elején? Mit írt Campeggio bíboros, pápai legátus Wolsey bíborosnak Magyarországról 1525-ben? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre ad választ az MTA–DE „Magyarország a középkori Európában” Lendület Kutatócsoport *The Image of States, Nations and Religions in Medieval and Early Modern East Central Europe* („Államok, nemzetek és vallások megjelenítése a középkori és kora újkori Kelet-Közép-Európában”) című, 2018 júniusában megjelent tanulmánykötete. A *Bárány Attila* és *Bozsay Réka* által szerkesztett könyv a kutatócsoport 2016. október 6. és 7. között Debrecenben megrendezett nemzetközi konferenciájának (*The Image of States, Nations and Religions in Medieval and Early Modern East Central Europe – Das Bild der Staaten, Nationen und Religionen in Mittel- und Ostmitteleuropa in Mittelalter und der frühen Neuzeit*) válogatott tanulmányait tartalmazó kötete.

A tanulmánykötet szorosan kapcsolódik a kutatócsoport célkitűzéséhez, amelynek központi eleme a középkori Magyarország európai politikai szerepének, dinasztikus kapcsolatainak, illetve diplomáciai kapcsolatrendszerének vizsgálata, továbbá ehhez kapcsolódóan magyar vonatkozású francia, angol, spanyol, német-osztrák és olasz írott és képi források feltárása a levél- és kéziratári alap kutatások során. A kutatócsoport több műhely kutatóját öleli fel a Debreceni Egyetemről és a Pécsi Tudományegyetemről, és további külső munkatársakkal is együtt dolgozik kutatási projektjei során. 2014 óta a *Memoria Hungariae*, illetve a *Fontes Memoriae Hungariae* című so-

rozatok keretében számos – magyar, angol, német és francia nyelvű – tanulmánykötet és forráskiadvány jelent meg a kutatócsoport saját kiadásában és gondozásában. A *The Image of States, Nations and Religions in Medieval and Early Modern East Central Europe* című tanulmánykötet a *Memoria Hungariae* sorozat ötödik köteteként jelent meg 2018-ban, és az említett nemzetközi konferencia szekcióelőadásainak válogatott értekezéseit tartalmazza.

A kötet összesen 13, igen változó tematikájú angol, német és francia nyelvű tanulmányt tartalmaz, amelyek a politikai, diplomáciai, etnikai, felekezeti és gazdasági viszonyokat, illetve a külföldiekkel kapcsolatos kortárs érzelmeket, az 'idegen' jelenségével kapcsolatban megfogalmazott véleményeket széles, interkulturális európai kontextusban vizsgálják a XIV. század elejétől egészen a XVIII. századig. A tanulmánykötet közép-kelet-európai viszonylatban igyekszik feltárni az (egy)másról alkotott véleményeket, a külföldiekkel való találkozás élményét, továbbá a *natio*, a *regnum* és a *religio* fogalmáról alkotott kortárs nézeteket. A tanulmányokat Bárány Attila rövid előszava vezeti be, illetve fogja össze.

Az alapvetően időrendi szempontok szerint rendezett tanulmányok legtöbbször krónikák narratív elemzésével foglalkozik. *Libor Jan* (Masaryk Egyetem, Brno) például egy 1305 és 1338 között született cseh krónika, a königszaali (mai Zbraslav, Prága egyik kerülete) ciszterci monostorban készült *Chronicon Aulae Regiae* monarchiaképét elemzi (*Darstellung der Monarchie in der Königszaaler Chronik*, 49–57). A tü링eni Ottó és zittai Péter által írt latin nyelvű mű – amely összesen 185 nagy fólióból áll – a XIII. század közepétől 1338-ig tárgyalja a történelmi eseményeket. *Adrien Quéret-Podesta* (Petőfi Sándor Gimnázium, Aszód) egy középkori észak-francia történetíró, Jehan Cabaret d'Orville 1429. évi *Chronique du bon duc Loys de Bourbon* című művének közép-kelet-európai vonatkozásait mutatja be (*East Central Europe in the Chronique du bon duc Loys de Bourbon*, 58–65.). A középfrancia nyelven íródott krónika I. Károly, Bourbon hercegének (1401–1456) megrendelésére készült, és a herceg katonai vállalkozásait mutatja be. A katonai expedíciók nem csak Franciaország területére korlátozódtak; a herceg járt Flandri-

ában, Angliában, a Szentföldön és Spanyolországban is, továbbá olyan távoli régióknak számító térségekbe is eljutott, mint Észak-Afrika, vagy Közép-Kelet-Európa. A tanulmány fő része az utóbbit elemezve a krónika Csehországról (*Bohemia*) és a Német (*Teuton*) Lovagrend porosz és livóniai területeiről alkotott képéről értekezik, illetve a szerző kitér a későbbi Litvánia területéről írottakra is, amelyet a krónika *Letho*, *Leto*, *Lette* és *Lectonen* formában említ.

Seláf Levente (ELTE BTK) tanulmánya szintén francia vonatkozású; a szerző Jean Froissart (1337 k.–1404 k.) francia történetíró krónikáinak (*Chroniques de France et d'Angleterre* és *Melyador*) Magyarországra és a Balkánra vonatkozó részeit elemzi (*La Hongrie et les Balkans dans l'œuvre de Jean Froissart*, 66–79.). A gazdagon díszített *Chroniques* negyedik könyve többek között például behatóan foglalkozik az 1396. évi nikápolyi csatával is. *Boris Stojkovski* (Újvidéki Egyetem) bevezető jellegű tanulmánya szintén a balkáni tematikához kapcsolódik, a szerző azonban nem krónikák, hanem középkori szerb hagiográfiai és más narratív források, például évkönyvek (*Annales*) elemzésével mutatja be, hogyan vélekedtek a fontosabb középkori szerb forrásokban Magyarország szerepéről, illetve magukról a magyarokról (*Images of Hungary and the Hungarians in Serbian medieval sources. An introductory study*, 26–48.).

A már szóba került Német Lovagrend történetéhez kapcsolódik a kötet első két tanulmánya. A lovagrend első európai vállalkozása Magyarországon kezdődött 1211-ben, amikor a Szentföldről kivonuló lovagok egy részét II. András magyar király (1205–1235) behívta az országba, és letelepítette őket az erdélyi Barcaságba (Borzaság). Erdélyt rendszeresen kun támadások érték a korszakban, a Német Lovagrend fő feladata a kunok támadásainak visszaverése volt. *Pósán László* (DE BTK – MTA) a lovagrend II. Andráshoz köthető magyarországi vonatkozásait mutatja be (*Die ungarische Beurteilung des Deutschen Ordens zu der Zeit von Andreas II.*, 8–17), *Roman Czaja* (Nicolaus Copernicus Egyetem, Toruń) pedig a középkori porosz városok – legfőképp Kulm, Thorn (a mai Torun), Elbing, Braunsberg, Königsberg és Danzig – külföldi kereskedőkről alkotott véleménye kapcsán tér ki a lovagrend XIII–XIV. századi térnyerésére a lengyel,

illetve balti régióban (*Die Wahrnehmung der fremden Kaufleute in preußischen Großstädten im Mittelalter*, 18–25.).

Szintén lengyel vonatkozású, de későbbi korszakot érint *Piotr Oliński* (Nicolaus Copernicus Egyetem, Toruń) tanulmánya, amely a XVI. századi lengyel humanista történétírók munkásságát elemzi új megközelítésből: a korszak lengyelországi, illetve közép-kelet-európai (így magyarországi) klímájára vonatkozó humanista meglátásokat, megjegyzéseket és észrevételeket elemzi (*State propaganda or geographical description: climate and the wealth of nations in the opinion of Polish Humanist chroniclers*, 118–125.). A szerző fő vizsgálati tárgya ebből a szempontból Maciej Miechowita (1457–1523) *Chronica Polonorum*, amelyet többek között például a pár évtizeddel korábban alkotó Jan Długosz (1415–1480) munkáival vet össze.

A tanulmányok másik nagyobb csoportja angol vonatkozású források elemzésével foglalkozik. *Tarján Eszter* (ELTE BTK) tanulmánya egy különleges forrástípust mutat be: korai angol címerkönyvek (*Roll of Arms*) királyi címereit vizsgálja (*Lions of the Near East. The Royal Coats of Arms of Cyprus and Armenia in the Early English Rolls of Arms*, 80–99.). A szerző olyan külföldi királyságok királyi címereit elemzi, amelyek szerepeltek I. Edward angol király (1272–1307) uralkodásának idején készített címerkönyvekben, és amelyek elemzése segítséget nyújthat többek között a magyar uralkodói címerábrázolási problémáinak megoldásában is.

Anastasija Ropa (Lett Akadémia, Riga) értekezésének alapja szintén angol forrás: a *Capystranus*, egy 1515-ben Londonban kiadott névtelen angol epikus költemény narratív elemzése (*Narrative Images of Religious and National Unity after the Siege of Belgrade* (1456), 100–117.). Az ehhez hasonló románcok a középkori angol irodalom egyik legnépszerűbb alkotásai voltak, a XVI. század elejére pedig újra divatosá váltak. Sikerüket történeti aktualitásuk adta, ebben a korszakban pedig nagy sikernek örvendtek az oszmánok európai terjeszkedéséről, Konstantinápoly elestéről vagy Nándorfehérvár sikeres és dicsőséges védelméről szóló művek. A *Capystranus* alapvetően az utóbbi kettőről igyekszik tudósítani, kiemelve Kapisztrán

János és Hunyadi János alakját. A mű létrejötte és sikere egyértelműen arra utal, hogy Konstantinápoly bevétele, illetve a balkáni államok török igrába hajtása után már a távoli Anglia sem lehetett közömbös az oszmánokat illetően.

Bárány Attila (DE BTK – MTA) értekezése is az angol kötődésű forrásokhoz kapcsolható: a szerző tanulmánya Lorenzo Campeggio bíboros Magyarországról Angliába küldött leveleinek tartalmát elemzi, részletesen kitérve a bíboros pályafutására (*War, crown and society in the eyes of a papal legate: Cardinal Campeggio's letters to England from Hungary (1524–1525)*, 126–167.). A tanulmány legfőképp a bíboros 1524–1525. évi magyarországi tartózkodását elemzi, amikor pápai legátusként (*legatus de latere*) a birodalmi, a lengyel, illetve a magyar helyzetről kellett jelentéseket küldenie – ezekre pedig igényt tartott Anglia, így például Thomas Wolsey bíboros, VIII. Henrik angol király legfőbb tanácsadója is.

A hagyományosan erős debreceni néderlandisztikai kutatásoknak köszönhetően a kötetben két holland vonatkozású tanulmány is szerepel. *Bozzay Réka* (DE BTK) tanulmányában betekintést kaphatunk a XVII. századi holland egyetemeken, így például Leidenben vagy Utrechtben tanuló magyar hallgatók, valamint a holland tartományokba érkező magyar utazók Hollandiáról és a hollandokról, illetve a hazájukról és magyar utazótársaikról, egyetemi hallgatótársaikról kialakított képéről, véleményéről (*Wie sahen sie einander? Ungarische Studenten über die Niederlande und ihre Einwohner, Niederländer über die Ungarn*, 177–190). Jankovics József például ilyen keserűen nyilatkozott a hollandokról, akikkel útja során találkozott:

„Egynéhány hollandus pedig jóízűen ett előttem valami lapos száraz halat, de egyik sem kínált. (...) Tapasztaltam még ugyanekkor a köz hollandusnak meddig ér az embersége. Egy ifjú hollandus velem általellenben ülven (...) a hajó az őfelől való részére hajlott akkor; én igen rosszul voltam; kértem őtet, hogy engedje meg, hadd üljek én oda ahol ő ül (...) mert néki – minthogy semmi baja sincs – mindegy, nekem pedig mivel feküdnöm kell, ezen a felin bajosabb ülni (...) de csak azzal felele: Ne min Herr, mert azt mondja ez az ő helye.” (p. 187.)

Pusztai Gábor (DE BTK) a Holland Kelet-indiai Társaság (*Vereenigde Oostindische Compagnie*, 1602–1799) XVIII. századi működésére koncentrálna a gazdasági társaság magyarországi munkásait gyűjtötte össze a hágai nemzeti levéltár online elérhető adatbázisának segítségével („*Wer Vater und Mutter thod geschlagen, ist noch zu gut nach Ostindien zu gehen.*” *Das Bild der ungarischen Arbeitnehmer der Niederländischen Ostindien-Kompanie*, 191–268.). Értekezésében többek között elemzi az 1700-as évek magyar munkásainak társadalmi beágyazottságát, így származási helyüket, a társaságnál betöltött munkakörüket, illetve a magyarokról kialakított képet és véleményeket is összegzi. Izgalmas és igen hasznos, hogy a szerző a tanulmány végén függelékben közli az összegyűjtött magyar munkavállalók (118 fő) listáját pontos adatokkal, így többek között a magyarországiak vezeték- és keresztnévvel, születési helyével és a társaságban betöltött tisztségével.

A tanulmánykötet egyetlen gazdaságtörténeti értekezése *Tózsza-Rigó Attila* (Miskolci Egyetem) tanulmánya (*Verbindungssystem zwischen staatlicher Finanzverwaltung und der Kreditsphäre in der Frühen Neuzeit*, 168–176.). A szerző a koraújkori kapitalista vállalkozói társaságok és az állami pénzügyigazgatás kapcsolatát mutatja be, kitérve a dunai térségben működő faktori hálózatra, például a Baumgartner konzern Idria-koncessziójára, valamint az augsburgi kereskedő-vállalkozók, például a Paller–Herbst–Weis üzleti kör közép-európai kapcsolati hálózatára.

The Image of States, Nations and Religions in Medieval and Early Modern East Central Europe. (Államok, nemzetek és vallások képe a középkori és kora-újkori Kelet-Közép Európában) Edited by Attila Bárány and Réka Bozzay, in co-operation with Balázs Antal Bacsa. (*Memoria Hungariae* 5.) Debrecen, 2018.

Schvéd Brigitta Kinga